

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-19>

УДК 364.22:364.144

БІДНІСТЬ ЗА УМОВАМИ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

DEPRIVATION POVERTY IN UKRAINE

Васильєв Олександр Анатолійович

кандидат економічних наук,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2167-4528>

Vasiliev Olexandr

Ptoukha Institute for Demography and Social Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine

У статті розглянуто сутність показника рівня бідності за умовами життя (за деприваціями). Проаналізовано динаміку окремих ознак позбавлення в умовах життя, починаючи з докризового періоду, та рівня бідності за умовами життя протягом 2007–2019 років. Вказано на особливості прояву показника у містах та сільській місцевості. Показано співвідношення показників бідності, розрахованих з використанням монетарного та немонетарного критеріїв. Виходячи із суспільно-політичної та економічної кризи, яка розгорнулася в Україні у 2014 році, здійснено оцінку змін в умовах життя, які перервали позитивну динаміку та призвели до зростання рівня бідності останніми роками. Зазначено основні чинники, які вплинули на зростання рівня бідності за умовами життя та погіршення умов життя за різними ознаками.

Ключові слова: депривація (позбавлення), умови життя, бідність за умовами життя, немонетарна бідність, монетарна бідність.

В статье рассмотрена сущность показателя уровня бедности по условиям жизни (по депривациям). Проанализировано динамику отдельных признаков лишения в условиях жизни, начиная с докризисного периода, и уровня бедности по условиям жизни на протяжении 2007–2019 годов. Указано на особенности проявления показателя в городах и сельской местности. Показано соотношение показателей бедности, рассчитанных с использованием монетарного и немонетарного критериев. Исходя из общественно-политического и экономического кризиса, который начался в Украине в 2014 году, осуществлена оценка изменений в условиях жизни, которые прервали положительную динамику и привели к росту уровня бедности в последние годы. Указаны основные факторы, которые повлияли на рост уровня бедности по условиям жизни и ухудшение условий жизни по различным признакам.

Ключевые слова: депривация (лишение), условия жизни, бедность по условиям жизни, немонетарная бедность, монетарная бедность.

The purpose of the article is to identify the main trends in the deprivation poverty of the population of Ukraine since the beginning of the study and to assess changes in connection with the socio-economic crisis. The article considers the essence of the deprivation poverty rate. Information base – households survey of Ukraine. Based on consensus and frequency control, a list of 18 most important signs of deprivation for the population of Ukraine was formed. They are divided into groups: food; non-food products; housing facilities; health care; education; access to social infrastructure facilities. Poverty rate is defined as the proportion of households with four or more deprivation signs. The dynamics of some signs of deprivation in living conditions from the pre-crisis period and the level of deprivation poverty during 2007–2019 are analyzed. In 2015–2017, the level of deprivation and the level of poverty increased significantly – from 22.1% to 32.6%. In 2019, the level of deprivation poverty decreased to 27.6%. However, it did not reach pre-crisis level. The peculiarities of the indicator in cities and rural areas are indicated. In rural areas, the level of deprivation poverty is about 2 times higher than in cities. The main reason is the poor availability of social infrastructure in rural areas. The level of deprivation on various signs in rural areas compared to cities is 5-14 times higher. The ratio of poverty indicators calculated using monetary and non-monetary criteria is shown. The contingents of the poor by the two criteria do not coincide – among the poor on a monetary basis, only 11% are simultaneously poor in deprivation. Based on the socio-political and economic crisis that unfolded in Ukraine in 2014, an assessment was made of changes in living conditions that interrupted the positive dynamics and led to an increase in the level of poverty in recent years. The main factors that influenced the growth of deprivation poverty

and the deterioration of living conditions on various signs. This are a general increase in prices for all goods and services (especially during 2014–2015); depreciation of the hryvnia almost 3 times compared to pre-crisis times; destruction in Donbass – housing, social infrastructure, roads, etc.; the emergence of a fairly large category of the population – internally displaced persons. Despite some recent reductions in deprivation poverty, the situation is expected to worsen in the future.

Keywords: deprivation, living conditions, poverty by living conditions (deprivation poverty), non-monetary poverty, monetary poverty.

Постановка проблеми. В країнах з розвинутою ринковою економікою доступність домогосподарств до товарів та послуг в значній мірі забезпечується наявними грошовими ресурсами, за виключенням найменш забезпечених верств населення, становище яких важко оцінити лише на основі доходів. В Україні склалась ситуація, коли значна частина населення перебуває у зоні низьких доходів, до того ж самі по собі доходи не завжди визначають рівень задоволення потреб, отже неможливо обмежити дослідження оцінкою лише ресурсних можливостей. Для виявлення повної картини слід вивчати доступ населення до окремих аспектів умов життя (споживання, забезпеченість майном, доступність послуг соціальної сфери, можливості самореалізації та саморозвитку тощо), що дає змогу об'єктивно оцінювати наявність чи відсутність благ, необхідних для нормального життя, тобто здійснювати пряму оцінку задоволення різноманітних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема прямого виміру умов життя населення (а не через наявний рівень доходів) та визначення на цій основі контингенту позбавлених постала в економічній науці у другій половині ХХ ст. Розробкою принципів та методології оцінки бідності на основі немонетарних критеріїв займались такі вчені як П. Таунсенд (P. Townsend) [1], Дж. Мак (J. Mack) та С. Ленслі (S. Lensley) [2], Б. Халлерод (B. Hallerod) [3], Т. Каллан (T. Callan), Б. Нолан (B. Nolan), К. Вілан (C. Whelan) [4], М. Можина, Л. Овчарова [5], Е. Лібанова [6], Л. Черенько [7] та ін. Зокрема, П. Таунсенд вперше використав прямий підхід для дослідження добробуту, розробив коефіцієнт депривації, за допомогою якого виокремлював населення, позбавлене нормальних умов життя. Вагомий внесок у дослідження проблеми внесли Дж. Мак та С. Ленслі, які доповнили прямий підхід консенсусним, що базується на використанні набору благ, які визнали необхідними більше половини населення країни. Б. Халлерод запропонував використовувати ранжований рейтинг позбавлень, в якому кожна ознака зважувалась на частку населення, що визнавала її важливою.

В дослідженні російських вчених бідне населення диференціювали, поєднуючи два принципи: кількість накопичених позбавлень та наявність позбавлень різного ступеню поширеності. Е. Лібанова застосувала кумуляцію різноманітних ознак позбавлення для оцінки ступеню соціального відторгнення населення України. Л. Черенько обґрунтувала доцільність здійснення оцінки бідності за умовами життя з використанням аксіом Дікса з метою обмеження ризиків суб'єктивності при складанні переліку ознак позбавлення.

Мета статті. Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій в бідності населення України за умовами життя з початку досліджень та оцінці змін в зв'язку із суспільно-економічною кризою.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічні основи оцінки бідності населення за умовами життя в Україні обґрунтовано у [7; 9]. У 2007 році було здійснено перше дослідження умов життя населення на основі концепції депривації (позбавлення) в рамках Обстеження умов життя домогосподарств України. Методологічно воно наслідувало консенсусний підхід, який був запропонований Дж. Мак та С. Ленслі [2] у 1983 році та став основою багатьох досліджень такого роду. Згідно з ним, під час обстеження респондентам пропонується складений експертами широкий перелік ознак умов життя, за кожною з яких вони вказують, чи вважають відсутність цього блага ознакою бідності на поточний момент у своїй країні та чи потерпають самі від його відсутності. В рамках окремого модуля Обстеження умов життя домогосподарств України було здійснено оцінку умов життя на основі 47 видів благ [8]. Після опрацювання відповідей за допомогою консенсусного та частотного контролю був сформований перелік з 18 найбільш вагомих для населення України ознак позбавлення, який використовувався в подальшому (детально методику формування переліку ознак депривації викладено в [9]).

Ознаки позбавлення досліджувались за шістьма групами: харчування; непродовольчі товари; житлові умови; охорона здоров'я; освіта; доступ до об'єктів соціальної інфра-

структури. У табл. 1 наведено зміну рівня позбавлення домогосподарств України за окремими ознаками у 2013–2019 роках.

До 2013 року від неможливості забезпечувати базові умови життя (харчування, такі непродовольчі товари як телевізор та холодильник, житлова площа) потерпала відносно невелика частка домогосподарств України. Найбільш проблемною була та залишається доступність послуг охорони здоров'я, від чого потерпає понад 20% домогосподарств, та об'єктів соціальної інфраструктури. Слід зазначити, що в цей період відбувалося повільне скорочення рівня позбавлення практично за всіма ознаками.

Однак криза 2014 року спричинила в подальшому зростання позбавлень, в деяких випадках досить істотне. Так, у 2015 році частка домогосподарств, що не могла забезпе-

чувати споживання найнеобхідніших недорогих продуктів харчування, зросла у 2,4 рази, частка домогосподарств, що не могла своєчасно та в повному обсязі сплачувати за житло та послуги з його утримання – у 2,3 рази. Також істотно зросла частка домогосподарств, що не могли придбати одяг та взуття, як для дорослих, так і для дітей, а також частка домогосподарств, що не могли через відсутність коштів скористатися медичними послугами (в 1,3-1,7 рази за різними ознаками). У 2017 році ситуація суттєво не змінилася – за окремими ознаками відбувалося незначне покращення, за іншими незначне погіршення, за виключенням неможливості оплати за житло та послуги з його утримання – частка позбавлених продовжувала збільшуватися і досягла 26,5% проти 19,6% у попередньому періоді (основною причиною цього стало зрос-

Таблиця 1

**Рівень позбавлення домогосподарств України за окремими ознаками,
% домогосподарств**

	Ознаки позбавлення	2013	2015	2017	2019
1.	Неможливість споживати найнеобхідніші недорогі продукти харчування	4,8	11,3	10,4	6,8
2.	Неможливість оновлення за потребою верхнього одягу та взуття для холодної пори року один раз на 5 років	17,8	30,4	27,5	24,9
3.	Неможливість придбання за потребою нового одягу та взуття для дітей	6,6	10,1	8,7	6,4
4.	Відсутність телевізора	2,4	1,9	2,0	3,4
5.	Відсутність холодильника	3,1	2,4	2,6	3,0
6.	Відсутність житла у нормальному стані	9,4	9,0	10,3	8,8
7.	Неможливість своєчасної та в повному обсязі оплати за житло та послуги з його утримання	8,4	19,6	26,5	20,5
8.	Наявність житлової площі, що не перевищує 5 кв. м на особу	3,6	4,7	4,1	3,6
9.	Неможливість оплатити послуг лікаря (крім стоматолога) за відсутністю або складністю отримання таких послуг на безоплатній основі	21,2	28,7	29,2	25,1
10.	Неможливість оплатити ліки та медичне приладдя, призначені лікарем	21,6	32,7	31,7	26,6
11.	Неможливість оплатити лікування в стаціонарі без проведення хірургічної операції або життєво необхідної хірургічної операції (за відсутністю таких послуг на безоплатній основі)	21,2	28,3	30,0	26,4
12.	Неможливість отримання будь-якої професійної освіти	6,2	7,6	6,7	4,5
13.	Відсутність поблизу житла об'єктів роздрібною торгівлі	6,0	6,5	7,5	7,5
14.	Відсутність в населеному пункті закладів, які надають побутові послуги	17,0	20,7	19,5	18,9
15.	Відсутність поблизу житла медичної установи	13,0	12,3	13,4	13,7
16.	Незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги	15,7	14,8	14,8	15,8
17.	Відсутність поблизу житла дошкільних закладів	2,8	2,4	2,3	2,0
18.	Відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з більш розвинутою інфраструктурою	8,6	9,2	8,8	9,1

Джерело: дані Державної служби статистики України

тання тарифів на житлово-комунальні товари та послуги). І лише у 2019 році, на тлі певної стабілізації соціально-економічного становища в країні, спостерігалось скорочення рівня позбавлення майже за усіма ознаками.

Що стосується доступності об'єктів соціальної інфраструктури (пп. 13-18 у табл. 1), то особливо істотних зрушень протягом вказаного періоду не відбувалося – ситуація лишалася відносно сталою, незважаючи на кризу. Не слід, однак, переоцінювати таку динаміку, оскільки ця проблема притаманна майже виключно сільській місцевості і залишається дуже гострою.

Якщо в містах різні об'єкти соціальної інфраструктури є недоступними лише для 1–6% домогосподарств, то в селах частка позбавлених вища у 5–14 разів (рис. 1). Так, від відсутності закладів, що надають побутові послуги, потерпає половина сільських домогосподарств, від відсутності регулярного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з більш розвинутою інфраструктурою – 24,4%, від незабезпеченості своєчасними послугами швидкої медичної допомоги – 39,2%, від відсутності медичної установи – 29,6%, від відсутності поблизу житла дошкільних закладів – 3,8% (слід зазначити, що останній показник розрахований на усе населення, а серед домогосподарств з дітьми, для яких він є важливим, буде більшим).

Отже, позбавлення за цією важливою складовою умов життя спричинене, на нашу думку, існуванням в Україні значного розриву між містом та селом щодо можливостей

задоволення потреб, зумовлених не індивідуальними зусиллями та рівнем доходів окремих домогосподарств, а загальним рівнем соціально-економічного розвитку країни та занепадом села. За рештою складових позбавлення таких істотних відмінностей між сільськими та міськими мешканцями не існує, однак майже в усіх випадках перші потерпають у дещо більшому ступені, виняток становлять лише наявність достатньої житлової площі, розмір якої в сільських помешканнях традиційно вищий порівняно з міськими.

Комплексна оцінка позбавлення в умовах життя передбачає визначення певної кількості ознак позбавлення, перевищення якої означатиме, що домогосподарство опиняється у стані бідності за умовами життя. Для цього всі домогосподарства України ранжуються за кількістю ознак позбавлення, одночасно наявних в домогосподарстві. Межа бідності за умовами життя проведена за принципом наближення до рівня монетарної бідності, визначеної за критерієм 75% медіани сукупних еквівалентних витрат. Цьому рівню відповідає частка домогосподарств, в яких накопичено чотири та більше ознак позбавлення (детально методика викладено в [8]).

Нижче цієї межі у 2007 році знаходилося 28,5% домогосподарств України, в подальшому рівень бідності за умовами життя поступово скорочувався, однак криза, що розпочалася у 2013–2014 роках, спричинила різке зростання рівня бідності у наступні роки і лише після певної стабілізації в економіці в останній

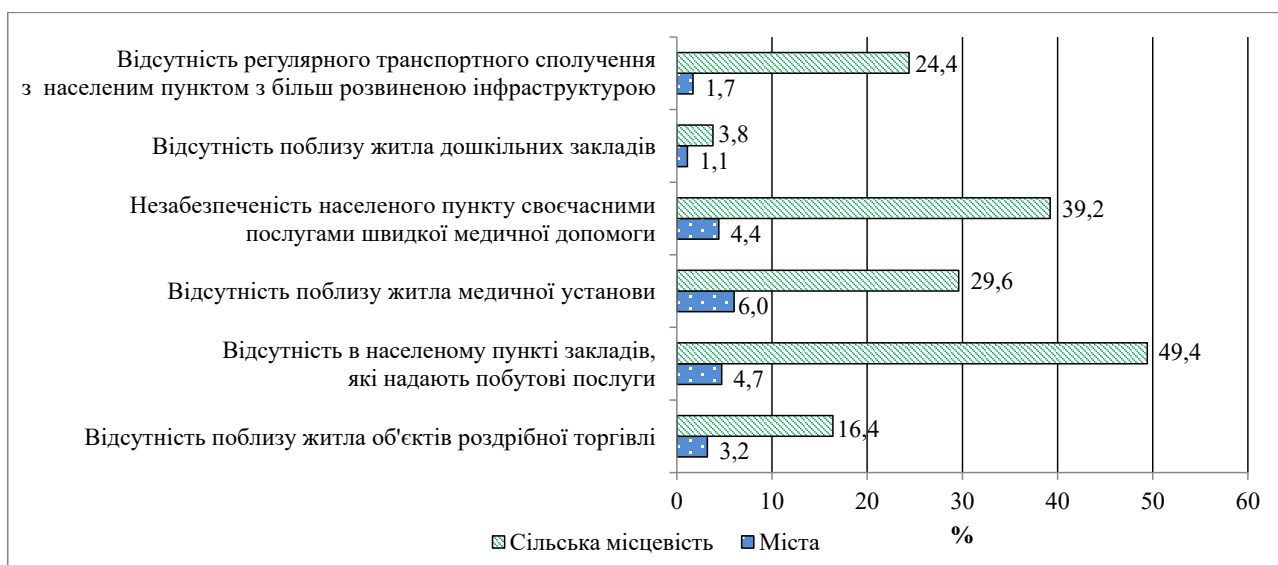


Рис. 1. Рівень позбавлення у доступності окремих об'єктів соціальної інфраструктури в містах та сільській місцевості, 2019 р., %

Джерело: дані Державної служби статистики України

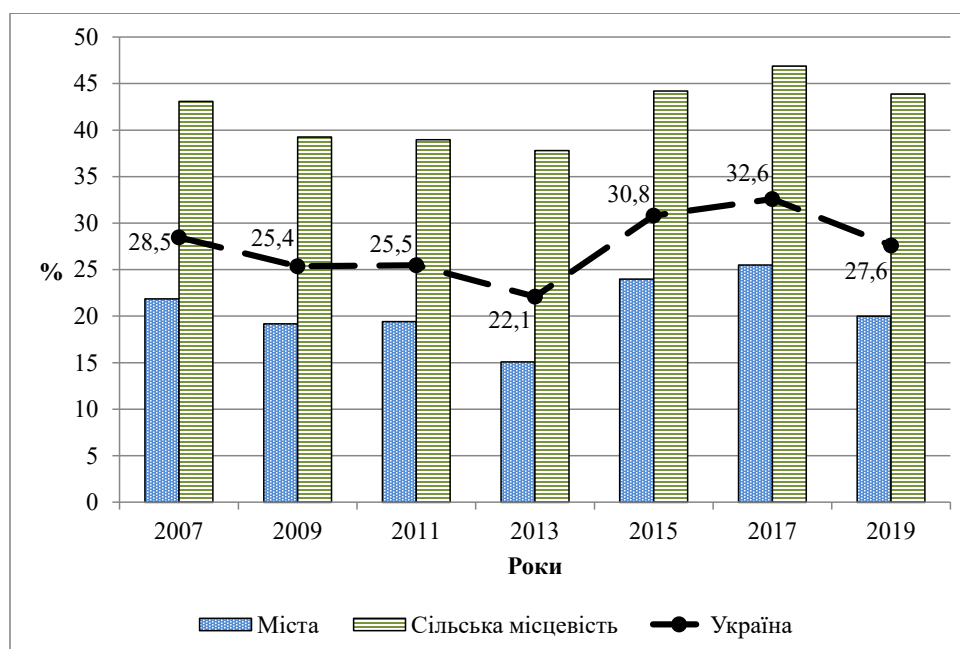


Рис. 2. Частка домогосподарств, бідних за умовами життя, 2007–2019 рр., %

Джерело: розрахунки автора за даними

Обстеження умов життя населення Державної служби статистики України; дані Державної служби статистики України

період відбулося скорочення показника, який, однак, так і не досяг докризового рівня (рис. 2). Враховуючи негативні явища у соціально-економічній сфері за останні два роки, в подальшому варто очікувати зламу тенденції у бік зростання рівня бідності за умовами життя.

Існують істотні відмінності між рівнем бідності залежно від типу місцевості – в містах він приблизно в 2 рази менший, ніж у сільській місцевості, що в значному ступені зумовлено нерозвиненістю соціальної інфраструктури (як зазначалось вище). Такий розрив зберігався протягом 2007–2011 років, а у 2013 році, незважаючи на загальне скорочення рівня бідності, ще більш посилювався – до 2,5 разів. І хоча в подальшому розрив дещо скоротився, все одно він лишається досить істотним. У 2019 році рівень бідності за умовами життя і у містах, і у сільській місцевості, після істотного зростання у попередні роки, сягнув рівня 2007 року, однак залишається істотно вищим порівняно з передкризовим 2013 роком – в 1,32 рази вище у містах та в 1,16 рази у сільській місцевості.

Важливим напрямом дослідження бідності за умовами життя є встановлення ступеню відповідності контингенту бідних, визначених за монетарною ознакою, з бідними, визначеними за немонетарною ознакою. Як свідчить досвід багатьох досліджень такого роду, ці

сукупності ніколи повністю не співпадають, оскільки позбавлення в умовах життя визначаються не лише наявними доходами, а й нефінансовими чинниками.

Не є виключенням і Україна, де близько десятої частини домогосподарств були бідними одночасно за двома критеріями – монетарним (визначеним за критерієм 75% медіани сукупних еквівалентних витрат) та деприваційним (рис. 3). Тобто, існує достатньо велика сукупність людей, які, знаходячись за межею монетарної бідності, тим не менше зазнають незначної кількості позбавлень в умовах життя. І навпаки, серед домогосподарств, що зазнають 4 та більше позбавлень, значна частина є небідною за монетарним критерієм.

Щодо окремих типів домогосподарств, то слід зазначити, що в домогосподарствах з дітьми, особливо за наявності двох та трьох та більше дітей, монетарна бідність істотно перевищує немонетарну (рис. 4). В той же час в домогосподарствах без дітей монетарна бідність є нижчою, однак вони в більшому ступені потерпають від немонетарних ознак бідності, незалежно від складу таких домогосподарств. Традиційно, в найгіршій ситуації опиняються багатодітні сім'ї, в яких спостерігаються найвищі рівні бідності, незалежно від обраного критерію. Також високий рівень бідності за

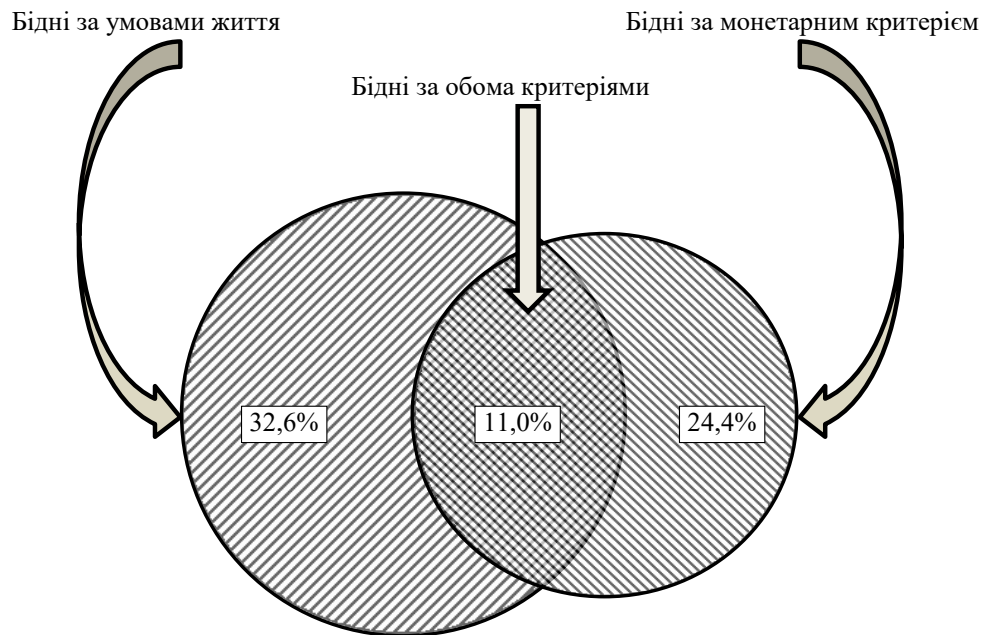


Рис. 3. Перетин домогосподарств, бідних за різними ознаками, 2017 р. %

Джерело: дані Державної служби статистики України

умовами життя притаманний домогосподарствам, що складаються виключно з пенсіонерів (43,1%), що частково пояснюється тим, що значна частина таких домогосподарств мешкає у сільській місцевості та потерпає від відсутності доступу до об'єктів соціальної інфраструктури.

Підсумовуючи динаміку рівня бідності за умовами життя в Україні, відмітимо, що стала тенденція до його скорочення була перервана у 2015 році. Це свідчить про те, що умови життя знаходяться під впливом багатьох зовнішніх по відношенню до домогосподарств чинників, зміна яких істотно впливає на їх становище. На тлі ситуації 2014 року, що характеризувалися масштабною соціально-економічною кризою та започаткуванням системного реформування багатьох сторін суспільного життя, які відбувалися в умовах анексії АР Крим та безперервними військовими діями на території Донбасу, злам у позитивній тенденції в умовах життя був очікуваним.

Можна виокремити низку умов, що вплинули на погіршення умов життя населення та, відповідно, на зростання бідності за умовами життя:

- загальне зростання цін на усі товари та послуги (особливо протягом 2014–2015 років);
- знецінення гривні майже у 3 рази порівняно з докризовим часом;
- руйнування на Донбасі – житло, об'єкти соціальної інфраструктури, дороги, промислові об'єкти тощо;

– поява досить чисельної категорії населення – вимушених внутрішніх переселенців.

Згідно з даними Державної служби статистики, протягом січня-грудня 2014 року індекс споживчих цін становив 124,9%, а за той же період наступного року – 143,3% [10]. У травні 2014 року розпочалося підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, яке перманентно продовжується й досі, що не може не вплинути на можливості домогосподарств своєчасно та в повному обсязі сплачувати за житло, а крім того, збільшення розміру оплати за житло скорочує можливості задоволення інших потреб. Також слід відзначити постійне зростання цін на фармацевтичну продукцію, медичні товари та обладнання. Враховуючи, що за всіма ознаками, які стосуються охорони здоров'я, традиційно спостерігаються найвищі рівні позбавлення, таке зростання цін також погіршує загальну ситуацію.

Протягом 2014–2015 років гривня по відношенню до долару США подешевшала в 3 рази і це співвідношення зберігається досі. Враховуючи, що ринок непродовольчих товарів, в т.ч. одягу, взуття, ліків, в значному ступені формується за рахунок імпорту, це призвело до їх істотного подорожчання, а отже – і до звуження можливостей домогосподарств до придбання якісних товарів та ліків.

Під час триваючої АТО/ООС, що охоплює значну частину двох областей Донбасу, відбувається руйнування об'єктів соціальної інф-

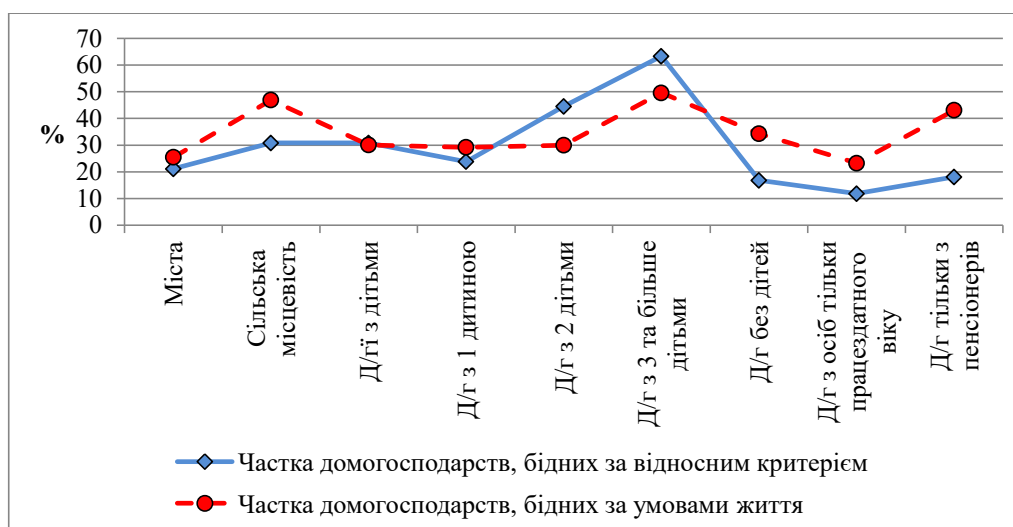


Рис. 4. Частка домогосподарств, бідних за монетарним та немонетарним критерієм, за окремими типами домогосподарств, 2017 р., %

Джерело: розрахунки автора за даними

Обстеження умов життя населення Державної служби статистики України; дані Державної служби статистики України

раструктури, житлових будинків, доріг, комунікаційних мереж, промислових підприємств, технічних споруд. Оцінити масштаби руйнувань з об'єктивних причин поки що не представляється можливим. Зрозуміло лише, що навіть за умови негайного припинення військових дій та нормалізації суспільно-політичної ситуації знадобиться чимало часу, фінансових та технічних ресурсів для відбудови інфраструктури Донбасу. Тому найближчими роками мешканці регіону будуть зазнавати істотних позбавлень щодо доступу до усіх об'єктів соціальної інфраструктури. При цьому, на відміну від звичайних українських реалій, ці позбавлення стосуються не лише сільських мешканців, а й міських.

Другий наслідок військових дій на Донбасі – поява цілком нової для країни категорії населення – вимушених внутрішніх переселенців. За даними Міністерства соціальної політики України, вже станом на січень 2015 року було обліковано 838,3 тис. переселенців з Донбасу та Криму [11]. В подальшому ця кількість зростала і часом сягала 1,5 млн. осіб. Вимушена зміна місця проживання для більшості переселенців супроводжується втратою житла, майна, навіть найнеобхіднішого, роботи. Фактично вони виявляються повністю виключеними із нормального життя і в перспективі ситуація навряд чи покращиться. Навіть за умови повернення до місць постійного проживання вони потраплять у міста із зруйнованою інфраструктурою, а можливо, і зруйнованою домівкою.

В результаті дії зазначених чинників і відбулося істотне погіршення умов життя домогосподарств України у 2015–2017 роках, як було зазначено вище і деяке покращення у 2019 році не гарантує, що в подальшому ситуація буде продовжувати змінюватися у позитивному напрямку.

Висновки. Від початку здійснення досліджень рівня бідності за умовами життя в Україні у 2007 році до 2013 року спостерігалася позитивна динаміка як узагальненого показника бідності, так і значної більшості ознак позбавлення, на яких він базується. Особливо були помітні зрушення серед мешканців міст, повільніше відбувалося покращення умов життя у сільській місцевості, що пов'язане насамперед із незадовільним розвитком об'єктів соціальної інфраструктури, через що сільські мешканці в більшому ступені виявляються виключеними із нормального, притаманного суспільству, життя. Однак позитивна динаміка перервалася у 2015 році, що пов'язане із кризою, яка розгорнулася в країні та зовнішньою агресією, яка унеможливіло нормальне функціонування економіки. Погіршення відбулося у всіх аспектах умов життя та торкнулося усіх мешканців країни, що призвело і до загального зростання рівня бідності в Україні в цілому та в окремих типах домогосподарств. І хоча за останній рік спостережень ситуація дещо покращилася, вона все одно не вийшла на докризовий рівень, а в подальшому можна очікувати знову погіршення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Townsend P. *Poverty in the United Kingdom: A survey of household Resources and Standards of Living*. Harmondsworth: Penguin, 1979.
2. Mack J., Lansley S. *Poor Britain*. London: Allen and Unwin, 1985.
3. Hallerod B. (1994) Poverty in Sweden: A New Approach to Direct Measurement of Consensual Poverty. *Umea Studies in Sociology*. 1994. No. 10 6. University of Umea.
4. Callan T., Nolan B., Whelan C. Resources, deprivation and the measurement of poverty. *Journal of Social Policy*. 1993. 22, 2, 141–172.
5. Малеева Т.М. (Ред.). *Бедность: альтернативные подходы к определению и измерению*. Москва : Моск. центр Карнеги, 1998.
6. Лібанова Е., Левенець Ю., Макарова О., Котигоренко В., Черенко Л., Хмелевська О. та ін. *Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна: на шляху до соціального залучення*. Київ : ПРООН, 2011.
7. Черенко Л.М. (Ред.). *Рівень життя населення України*. Київ : ТОВ Видавництво «Консультант», 2006.
8. Державна служба статистики України. *Доповідь «Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг» (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств)*. 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kut_u/2019/zb/04/zb_sddotp2019pdf.zip
9. Лібанова Е.М. (Ред.). *Бідність та нерівні можливості дітей в Україні*. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН, Український центр соціальних реформ. 2009. С. 96–117.
10. Державна служба статистики України. 2015. *Індекси споживчих цін на товари та послуги*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Міністерство соціальної політики України. 2015. *Обліковано майже 840 тис. переселенців*. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=170845&cat_id=107177

REFERENCES:

1. Townsend P. (1979) *Poverty in the United Kingdom: A survey of household Resources and Standards of Living*. Harmondsworth: Penguin.
2. Mack J., Lansley S. (1985) *Poor Britain*. London: Allen and Unwin.
3. Hallerod B. (1994) Poverty in Sweden: A New Approach to Direct Measurement of Consensual Poverty. *Umea Studies in Sociology*, no. 10 6, University of Umea.
4. Callan T., Nolan B., Whelan C. (1993) Resources, deprivation and the measurement of poverty. *Journal of Social Policy*, 22, 2, 141–172.
5. Maleva T.M. (Ed.) (1998) *Bednost': al'ternatyvnye podkhody k opredeleniyu y yzmereniyu* [Poverty: alternative approaches to definition and measurement]. Moscow: Mosk. tsentr Karnehy. (in Russian)
6. Libanova E., Levenec Y., Makarova O., Kotygorenko V., Cherenko L., Khmelevska O., et al. (2011) *Natsional'na dopovid' pro liuds'kyj rozvytok 2011. Ukraina: na shliakhu do sotsial'noho zaluchennia* [National Report for Human Development Ukraine: On the path to social inclusion]. Kyiv: UNDP. (in Ukrainian)
7. Cherenko L.M. (Ed.). (2006) *Riven' zhyttia naseleennia Ukrainy* [Standard of live of Ukraine's population]. Kyiv: Vydavnytstvo „Konsul'tant”. (in Ukrainian)
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) *Dopovid' "Samootsinka domohospodarstvamy dostupnosti okremykh tovariv ta posluh" (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv)* [Report “Self-reported some kind of products and services availability (based on households survey)]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kut_u/2019/zb/04/zb_sddotp2019pdf.zip (in Ukrainian)
9. Libanova E.M. (Ed.) (2009) *Bidnist' ta nerivni mozhlyvosti ditej v Ukraini* [Child poverty and disparities in Ukraine]. Kyiv: Institute for Demography and Social Studies of NAS of Ukraine, UNICEF, Ukrainian Centre for Social Reforms. (in Ukrainian)
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2015) *Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy* [Consumer Price Index]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
11. Ministerstvo sotsial'noi polityky Ukrainy (2015) *Oblikovano majzhe 840 tys. pereselentsiv* [Nearly 840 thousand displaced persons have been accounted]. Retrieved from: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=170845&cat_id=107177 (in Ukrainian)